

ДВА КРИЛА УКРАЇНСЬКОЇ ДУШІ

Наталія СОКІЛ-КЛЕПАР

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4156-5978>

кандидатка філологічних наук,

доцентка кафедри української мови

імені професора Івана Ковалика,

Львівський національний університет імені Івана Франка,

вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна,

e-mail: nsokil@ukr.net

Панцьо С., Вакарюк Л., Лісняк Н.

Мовосвіт лемківської пісні. Монографія.

Тернопіль: Джура, 2021. 624 с.

Духовність нації корениться в мові та пісні, що є закодованою системою цінностей українців. Пісенний лексикон як основа представленої монографії заглиблений насамперед у ментальність лемків. У роботі ґрунтовно описано специфіку та особливості лемківських співанок із лінгвофольклористичного погляду.

Фактичним матеріалом для фахового аналізу стали різночасові видання: «Антологія лемківської пісні» (2005), «Українські народні пісні з Лемківщини» (1972), «Лемківські співанки» (1967), «Лемківщина моя мила...» (2011), «Сьпіванки од Яворини» (2006), «Співаночки мої» (2009), «Молода Лемківщина. Співаник» (2018). Відрадно, що важливою частиною ілюстративного матеріалу є також записи, зібрані польовим методом.

Монографія складається з семи розділів. Перший із них окреслює лінгвістичні виміри лемківських співанок. Авторки детально простежили діалектне підґрунтя аналізованого матеріалу та з'ясували риси лемківського говору. Акцент у роботі поставлено на словесно-зображальних засобах пісенного фольклору лемків. Детально описана синонімія народнопісенного слова, його метафоричність, демінутивність, символічність, афористичність. Чільне місце в роботі посідає й аналіз поетичного синтаксису.

Інші шість розділів приурочені мовному тлумаченню образів *всесвіту, людини, часопростору, природи, абстрактних понять та артефактів*. Так, на думку дослідниць, *світ* у лемківських піснях часто виражає просторову семантику та асоціюється із чужиною, зрідка — з потойбіччям («той світ»). У складі фразеологізмів лексема *світ* подеколи вживається на позначення життя («побачити світ Божий»). Важливими є сакральні образи. У монографії зосереджено увагу здебільшого на теонімах *Бог, Дух Святий, Матір Божа Боже Дитя*. У роботі виокремлено цілі синонімії ряди до основних для лемків сакральних образів — Бога, Сина Божого та Матері Божої. Це свідчить про надзвичайну релігійність горян. Також зауважено, що найчастіше ці образи трапляються в народних творах зимового циклу (колядках, щедрівках). Проте звертання до Бога в будь-яких життєвих ситуаціях проявляється і в текстах інших жанрів. Образи неба, зір, місяця, сонця, землі теж є частиною Всесвіту та мають важливе місце в народнопісенній традиції лемків.

Фольклор наскрізь антропоцентричний, тому й не дивно, що одним із ключових пісенних образів є

сама людина. У монографії чітко структуровано пісні, у яких трапляються образи *дівчини*, *парубка*, *роду* та інші *антропологічні номінації*. Ґрунтовно змальовані образи *дівчини* та *парубка*. Вони в лемківському лексиконі представлені широким спектром номінативних одиниць, які посилюють емоційно-експресивні епітети, порівняльні звороти. На думку авторок, образ *дівчини* в лемківських піснях реалізується широко, яскраво та переважно позитивно, на відміну від образу *парубка*. Це, своєю чергою, наводить на думку про перевагу жіночого начала в етнокulturі лемків. *Рід* і *родина* — основні духовні цінності людини, суспільного ладу. У лемківських піснях відображені і любляча *матір*, і лиха *мачуха*, і шанобливі *діти*, і нещасні *сироти*. Лемківська народна творчість вирує контрастними образами *жінки*, *чоловіка*, *кума*, *куми*, *вдови* та ін. Загалом же лексичне та синтаксичне багатство родових образів втілює моральні принципи лемків, їхнє ставлення до сім'ї. *Антропологічні номінації* у лемківській народнопісенності дослідниці поділили на дванадцять груп. Найчисельніша — *назви осіб за видом діяльності та родом занять* — презентує палітру надзвичайно цікавих лексем: *бача*, *воляр*, *югас*, *звонар*, *мазар*, *рихтар*, *фурман*, *гудак*, *фуярош* та ін. Окрім загальних назв, у роботі взято до уваги й *антропомічні одиниці*. Звісно, що складно говорити про людину без її імені. Ім'я — це словесний ореол кожного. Чоловічий іменник аналізованих лемківських пісень налічує 18 одиниць, із-поміж яких домінує ім'я *Іван* у різних фонетико-словотвірних варіантах. Щодо жіночих іменувань, то в досліджуваному пісенному фонді їх виявлено 20, зі значною перевагою імен *Ганна* та *Марія*. Загалом же в піснях побутують переважно народнорозмовні варіанти імен (*Ясенко*, *Ванцьо*, *Анця*, *Марися*, *Оленця*), що абсолютно корелюється з уснонародною творчістю.

У роботі детально простудійовано просторово-часовий код лемківської пісні. Він, на думку авторок, реалізується в природному та рукотворному вимірах. Якщо ж декодувати лемківську пісню, то чітко простежується глибинна закоріненість реальних краєвидів: *лісів*, *гаїв*, *гір*, *скель*, *долин*. Позитивним моментом у роботі є акцент на топоніміконі. Лемківський народнопісенний простір збагачений хоронімами (*Україна*, *Єгипет*, *Пряшівщина*), ойконімами (*Львів*, *Відень*, *Боднарка*), оронімами (*Карпати*,

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 1 (169), 2023

Бескиди) та гідронімами (*Дунай*, *Вісла*). Часова реалізація лемківських пісень виявляється як у загальних лексемах *година*, *день*, *зима* та ін., так і у власних (геортонімах) (*Різдво*, *Трійця*). Темпоральний код в аналізованих піснях здебільшого характеризує дії ліричних героїв.

Символіка природи в лемківських піснях відображена крізь призму рослинного та тваринного світів, що виражаються літературними лексемами на кшталт *береза*, *тополя*, *ялина*, *калина*, *трава*, *сіно*, *курка*, *зозуля*, *птах*, *кінь*, *коза*, *медвідь*. Та частішими є все ж діалектні одиниці з різнорівневими (фонетичними, лексичними, словотвірними) особливостями: *оріх*, *лицына*, *крячок*, *коприва*, *конколя*, *блават*, *кукулечка*, *волки*. Символічність у осягненні світу була би неповною без стихій природи, що в народнопісенному доробку лемків утілюється у варіантах лексем *вода* (*зимна*, *студена*, *висхла*, *майова*, *каламутна*, *глибока*), *вітер* (*сумний*, *буйний*, *зимний*). Реалізаторами стихійного коду нерідко є зменшено-пестливі варіанти лексем (*водичка*, *річка*, *дожджик* (*дойджик*), *росичка*, *вітричок*), що надають пісенним текстам потужного ліризму.

Дуальність світу в лемківських піснях зображена через морально-етичні константи *добро* — *зло*, *права* — *неправа*, *слава* — *неслава*. Обов'язковими у сприйнятті світу є *любов*, *віра*, *надія*, *радість*, *жаль*,

щастя (нещастя), воля (неволя). Таке різноманіття абстрактних одиниць, на думку дослідниць, засвідчує органічне поєднання тематики пісень з їхньою вербалізацією. Для певного впорядкування лемки у своїх піснях застосовують і числовий код. Відомо, що деякі числа сьогодні у фольклорі набули сакрального статусу (*три, сім*). Лемківська пісенність представлена кількісними та порядковими числівниками, що найчастіше слугують основою створення гумору, самоіронії, експресивно-оцінного забарвлення тексту.

Тригерним у цій монографії є образ *війни*. Емоції, які український народ переживав, актуальні, на жаль, і в сьогоденні. Війна в лемківських піснях асоціюється з *чорною хмарою, слізьми, шаблею, кривавою річкою, кров'ю, могилою*. Головний посыл таких пісень — трагізм, лихо, нещастя та біда, які несе війна.

У цьому розділі проаналізовано артефакти, характерні для світосприйняття лемків. Чільне місце посідають *релігійні артефакти* (*церква, ікона, дзвін, свічка*). Певною сакральністю наділені образи *хліба та хати*. Вони міцно зв'язані з людським існуванням, життям, родинним затишком. Побутові артефакти теж формують фрагмент етнокультурного простору (*кожух, кошеля, керпці, хустка, вінок, обручка*).

Отож, монографія «Мовосвіт лемківської пісні» занурює нас у глибини народнорозмовного слова та зберігає в собі важливі образи, символи, метафори, заcodedані в лексичних одиницях. Проаналізована праця є своєрідною енциклопедією лемківського духу, що потрібна не тільки фахівцям, а й палким прихильникам та поціновувачам української пісні, мови та культури.